

نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند (10)

پدیدآورده (ها) : گلی زواره، غلامرضا
فلسفه و کلام :: درس‌هایی از مکتب اسلام :: شهریور 1396 - شماره 676
از 35 تا 40
آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1288360>

دانلود شده توسط : رسول جعفریان
تاریخ دانلود : 02/05/1397

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابراین، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [فوائین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

در شماره گذشته (مردادماه ۹۶) درباره عصر شکوفایی ادب و فرهنگ و هنر و ساخت مساجد، از جمله مسجد جامع و مسجد مروارید و... در زمان حکام باتدبیر و هنردوست هند مانند ابوالمظفر نورالدین محمد و شاه جهان مطالبی تقدیم کردیم و اینک ادامه بحث:

مسلمان است، اما تزئین بنا کار صنعت‌گران محلی و بومی است. این سبک معماری که طی دوران حکومت شاه جهان به اوج خود رسید، تأثیر بسیاری در هنر معماری هند و حتی دیگر نقاط جهان داشته است.

ارجمند بانو ملقب به ممتاز محل، مهین بانوی شاه جهان بود. نیای او میرزا غیاث‌الدین محمد در زمان حکمرانی اکبر به هندوستان مهاجرت کرد و در دربار او منصب دار و ملقب به اعتمادالدوله شد. دخترش

تاج محل؛ نماد شکوه‌مندی از معماری اسلامی در هند

این بنا اگرچه آرامگاه ارجمند بانو -همسر محبوب شاه جهان- در آگره هندوستان می‌باشد، ولی از پرآوازه‌ترین بناهای تاریخی جهان به‌شمار می‌رود و نمادی به کمال در فن و زیبایی‌شناسی معماری اسلامی است و نمایشی از حد‌نهایی معماری مغول و ترکیبی متناسب از سنت‌های ایران، آسیای مرکزی و هند است. بخش‌های معمارانه آن، کار هنرمندان

در میان تمامی آثار تاریخی جهان که به نوعی یادآور فرهنگ و تمدن ایران بعد از اسلام می‌باشد، کمتر بنایی است که همچون تاج محل، این چنین با هنر معماری و جلوه‌های ذوقی آمیخته باشد و تا این حد مورد توجه و علاقه سیاحان، محققان و مورخان و دیگر اقدار سراسر دنیا قرار گیرد. ساخت این بنای عظیم از سال ۱۰۴۹ تا ۱۰۶۵ ق یعنی شانزده سال طول کشید و برای احداثش ده هزار نفر ایرانی و هندی مشغول به کار بودند و یک هزار فیل، مصالح مورد نیاز را حمل می‌کردند. شاهجهان این آرامگاه را در کنار رود جمنا برگزید و قصد داشت برای خودش هم آرامگاهی مشابه آن در کرانه دیگر رود و مقابل آن بسازد و به وسیله پلی این دو ساختمان را به هم مرتبط کند، اما دست تقدیر بر این تدبیر غلبه یافت و آرامگاه دومی هرگز برپا نگردید، زیرا اورنگ زیب پدر را از حکومت عزل و او را محبوس کرد.

-نورجهان- به همسری امپراتور جهانگیر درآمد و پسر ارشدش -میرزا ابوالحسن (پدر ممتاز محل)- بعد از پدر به مقام سپهسالاری لشکر هندوستان رسید. بانو ممتاز محل طی نوزده سال زندگی با شاه جهان، همسر گرامی وی بود. حتی در سفرهای جنگی و فتوحات، وی را همراهی می‌کرد. سرانجام در یکی از سفرها در برهانپور هنگام تولد چهاردهمین فرزندش درگذشت. به خواست شاهجهان بنای یادمانی بر فراز قبرش برپا گردید که از همان آغاز یکی از شگفتی‌های معماری جهان به شمار آمد. نام امروزی آرامگاه مزبور برگرفته از نام ممتاز محل است که به تاج محل تغییر یافته است. تاورنیه و برنیر نخستین جهانگردانی بوده‌اند که در نیمه سده قرن یازدهم هجری از تاج محل باز دید کرده‌اند و تحت تأثیر عظمت و شکوه آن قرار گرفته‌اند و افزوده‌اند که باید تمامی جهانیان شگفتی‌های این بنا را تحسین کنند.

نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

این بنا در باغ وسیعی احداث گردیده و در یک سویش رود جمبا -شعبه‌ای اصلی از رود بزرگ گنگ- جریان دارد. مدخل بنا یک دروازه عظیم است که با سنگ سرخ ساخته شده و با سردرهای ایرانی شباهت دارد. در سه طرف مدخل این دروازه به سبک بناهای صفوی، آیات قرآنی به خط امانت خان نوشته شده که بسیار دقیق و با محاسبات ریاضی خاصی انجام شده است. بنای اصلی به فاصله سیصد متری این دروازه ساخته شده که آب‌نمای بزرگی، این دو بخش را به هم متصل می‌سازد. سکوی اصلی تاج محل که هفت متر از سطح زمین ارتفاع دارد، صفا‌ای است از مرمر سفید که در چهارگوشه‌اش چهارگلدسته یا مناره به بلندی ۴۴ متر دیده می‌شود. گنبد اصلی که به روی یک بنای هشت ضلعی ساخته شده و ۸۱ متر ارتفاع دارد که از مناره قطب دهلی، بلندترین مناره موجود جهان - ده متر بلندتر است. سر درب اصلی تاج و

طاق‌های متعدد اطراف آن شباهت زیادی به سردرها و طاق‌های بناهای صفوی در اصفهان دارد و به‌طور کلی باید گفت تاج محل تقلیدی کامل از معماری دولت شیعی صفوی است. دور تا دور رواق اصلی هشت اتاق وجود دارد که همگی با هم در ارتباط‌اند. به سبب نوع سنگ مرمر به کاررفته در تاج محل، طلوع خورشید و مهتاب دارای بازتاب نورهای مختلف است.

پیش‌تر در دوره امپراتوری اکبر شاه مهندسان معماری نامی از ایران و نقاط دیگر جذب دربار مغول هند شده بودند و از این جهت شاهجهان امکانات وسیعی در برپایی یادمان مورد نظرش در اختیار داشت. شورایی از بهترین معماران برای آماده کردن طرح بنا تشکیل شد و نقشه‌های متعدد ترسیم گردید و مورد بحث قرار گرفت. در این طرح کامل‌ترین ویژگی‌های معمارانه و هماهنگ‌ترین تناسبات رعایت گردیده بود. کامیابی سازندگان

آرامگاه را به گونه‌ای که نمایانگر تصویر بهشت روی زمین باشد، نمایش دهند.

شاهجهان سی روستای مجاور را برای نگاه‌داری و مرمت مجموعه مزبور وقف آن کرده بود و بخشی از این ناحیه به **ممتازآباد یا تاج گنج** مشهور گردیده است. با این حال اگرچه تاج محل در شمار بناهای تاریخی میراث جهانی ثبت شده، ولی متأسفانه نامش در فهرست یکصد محوطه تاریخی در معرض خطر جهان به چشم می‌خورد^(۱).

متفکر شهید **مرتضی مطهری** می‌نویسد: در عصر تیموریان تمام مناصب حکومتی و مذهبی در دست ایرانیان بود. هزاران شاعر، عارف، فقیه و حکیم از ایران به هندوستان رهسپار

تاج محل تنها به سبب جنبه گیرایی و زیباشناسی آن نیست، بلکه در واقع بنا، نمایش‌گر شکل رسمی اصول معمارانه دوره‌ای است که در آن تمامی اندیشه بشر بر کارهای بزرگ معمارانه متمرکز بود. بنای آرامگاه و الحاقات پیرامونش مجموعه‌ای منسجم است که بر پایه هندسه منطقی و دقیقی به شکل شبکه‌های هندسی مرتبط با هم طراحی گردیده است.

از حقایق چشم‌گیر مربوط به این بنا، میزان اندیشه‌ای است که قبل از آغاز ساختمان، در طراحی و پیش‌نیازهای آن به کار گرفته شده است؛ به گونه‌ای که بنای مزبور به هیچ‌گونه حرکت اصلاحی و یا تکمیل‌کننده نیاز ندارد. بدون تردید طراحان این آرامگاه نه تنها در ریاضی، مهندسی و ستاره‌شناسی، بلکه در علوم و معارف اسلامی، ادبیات و امور ذوقی هم دانش‌آموختگانی نخبه بوده‌اند و بدین جهت آمادگی و توان آن را داشتند که تمامی نشانه‌های

۱. دائرةالمعارف بزرگ اسلامی، ج ۱۴، ص ۲۳۲-۲۲۸، دائرةالمعارف تشیع، ج ۴، ص ۱۷-۱۶، پادشاه‌نامه، عبدالحمید لاهوری، ج ۱، ص ۳۸۴، عمل صالح یا شاهجهان‌نامه، محمدصالح لاهوری، ج ۱، ص ۴۴۵، دائرةالمعارف الاسلامیة، ج ۶، ص ۲۱.

نفوذ و گسترش اسلام و تشیع در شبه قاره هند

عالم و ادیب از ایران راهی هندوستان گردیدند و در آنجا در جهت نشر معارف تشیع و خدمات مذهبی و فرهنگی کوشیدند^(۱).

هانری مارتن نوشته است: در آگره و در ایام حکومت شاهجهان، با خلق مجموعه‌ای از بناهای منحصر به فرد در دنیا، با شکوهی غیر قابل تصور، شاهد اوج هنر مسلمان و هندو هستیم. دو بنا از مهم‌ترین این آثار عبارتند از مقبرهٔ اعتمادالدوله و آرامگاه تاج محل که هر دوی آن‌ها، از مرمر سفید مرصع با سنگ‌های قیمتی کمیاب ساخته شده‌اند. بنای تاج محل که شاهکاری فوق‌العاده محسوب می‌گردد، بر روی صفا‌ای بنا شده که در گرداگردش مناره‌هایی قرار دارد. این ساختمان را باغی زیبا در بر گرفته است^(۲).

ارنست کونل می‌گوید: بدون شک آرامگاه‌ها در هندوستان به فرم‌های عظیمی

گردیدند و در آنجا به تبلیغات اسلامی پرداختند. یکی از افراد بزرگی که در زمان جهانگیر در هند مصدر خدمات زیادی گردید، **اعتمادالدوله میرزا غیاث بک** است. وی در خراسان زندگی می‌کرد و از جانب شاه طهماسب صفوی فرمانروای مرو بود. شاه طهماسب بر وی خشم گرفت و اموالش را مصادره کرد و او ناگزیر راه سرزمین هند را پیش گرفت و در آگره به دربار جلال‌الدین اکبر راه یافت. بعد از مدتی دخترش به عقد ازدواج جهانگیر درآمد و ملکه هندوستان گردید. بانوبگم ممتاز که نواده گان میرزا **غیاث بک** مذکور است، همسر شاه جهان گردید و ملکهٔ مقتدر هند شد. تاج محل که امروز از بناهای مجلل جهان است و شاید به آن خصوصیت در دنیا بی‌نظیر باشد، مقبرهٔ همین ممتاز محل - شیعه ایرانی - است. در زمان **نورجهان و ممتاز محل** که هر دو پیرو مذهب اهل بیت بودند، گروهی از ایرانیان فاضل،

۱. خدمات متقابل اسلام و ایران، ۳۴۴-۳۴۳.
۲. سبک‌شناسی هنر معماری در سرزمین‌های اسلامی، ص ۲۲۶.

جلوه کرده‌اند و از نظر شکل کلی معماری، دارای اهمیت فوق‌العاده‌ای هستند. این بناها در هنر معماری اسلامی هند برجسته‌ترین مکان را به خود اختصاص داده‌اند. سعی می‌شد که مقابر را در میان آب یا در انتهای باغی دل‌انگیز بسازند و سنگینی ساختمان آن را توسط طاق‌نماهای عمیق و یا رواق‌های سرگشاده و نیز کوشک‌های ظریف تعدیل کنند. عالی‌ترین نوع این‌گونه بناها و شاید هم زیباترین آرامگاه تمامی اعصار بنای معروف تاج محل در آگره است که توسط شاه‌جهان به یادبود همسرش ساخته شد. در تقسیم بندی نمای خارجی تاج محل، نفوذ فرهنگ اسلامی و ایرانی کاملاً دیده می‌شود و به‌طور کلی در ساختمان بنا آن‌قدر دقت و هماهنگی به چشم می‌خورد که مدت‌ها تصور می‌گردید یکی از معماران اروپایی در احداث آن نظارت داشته است. ضریح اعتمادالدوله - شیعه ایرانی - با چهار برج در چهار گوشه‌اش می‌تواند سرمشقی برای تاج محل بوده باشد^(۱).

کریستین پرایس - پژوهش‌گر

اروپایی متخصص هنر اسلامی - نوشته است: ساختمان تاج محل محصول اندیشه‌های کهن و کامل است. شیوه‌اش بیشتر مایه ایرانی دارد و همانند آرامگاه‌های مکان‌های مقدس و زیارتی ایران بنا گردیده است. شاه‌جهان جایگاهی وسیع در کرانه رود جمنا در آگره برگزید و این آرامگاه مرمر سفید را در باغی به سبک معماری ایرانی برآورد و خودش از طریق رودخانه با کشتی مخصوص به دیدن بنای تاج محل می‌آمد و اگر از خشکی هم می‌آمد، جاذبه این ساختمان افزون‌تر بود، زیرا باغ‌هایی را طراحی کرده بودند که از آنجا به بنا نزدیک می‌شدند. نهر بلندی که تصویر تاج محل در آن منعکس می‌گردد، بیننده را به یاد استخر چهل ستون در میدان نقش جهان اصفهان می‌اندازد و حتی چه بسا یاد استخرهای غرناطه در اندلس^(۲).

۱. هنر اسلامی، ص ۲۱۵-۲۱۴.

۲. تاریخ هنر اسلامی، ص ۱۸۷-۱۸۶.